

המתת חסד

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1 שמואל א פרק לא

א וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּגְסּוּ אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבָּעַ: ב וַיִּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים אֶת-שְׂאוֹל וְאֶת-בְּנָיו וַיַּכּוּ פְלִשְׁתִּים אֶת-יְהוֹנָתָן וְאֶת-אֶבְיָתָר וְאֶת-מִלְכִי-שׁוּעַ בְּנֵי שְׂאוֹל: ג וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל-שְׂאוֹל וַיִּמְצָאֵהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בִּקְשָׁת וַיַּחַל מְאֹד מִהַמּוֹרִים: ד וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל לְנִשְׂא כִלְיוֹ שֶׁלֶף-חֶרֶבְךָ | וַדְּקַרְנֵי בָהּ פֶּן-יָבוֹאוּ הָעֶרְלִים הָאֵלֶּה וַדְּקַרְנֵי וְהִתְעַלְּלוּ-בִּי וְלֹא אָבָה נִשְׂא כִלְיוֹ כִּי יָרָא מְאֹד וַיִּקַּח שְׂאוֹל אֶת-הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלָיָהּ: ה וַיָּרָא נִשְׂא-כִלְיוֹ כִּי-מֵת שְׂאוֹל וַיִּפֹּל גַּם-הוּא עַל-חֶרְבוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ:

2 סנהדרין דף עד.א

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוּצָדָק: נִמְנוּ וּגְמָרוּ בַעֲלִית בֵּית נִתְזָה בְּלֵד: כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַתְּוֹרָה אִם אוֹמְרִין לְאַדָּם עֲבוּר וְאֵל תִּהְרַג - יַעֲבֹר וְאֵל יִהְרַג, חוּץ מִעֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיּוֹת וּשְׂפִיכוֹת דָּמִים.

3 תלמוד עבודה זרה ית.

אָמְרוּ, לֹא הָיוּ יָמִים מוֹעֲטִים עַד שֶׁנִּפְטַר רַבִּי יוֹסִי בֶּן קִסְמָא, וְהִלְכוּ כָּל גְּדוּלֵי רוּמֵי לְקוֹבְרוֹ, וְהִסְפִּידוּהוּ הַסֵּפֶד גְּדוֹל, וּבְחִזְרָתוֹ מִצָּאוּ לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וּמִקְהֵל קַהֲלוֹת בְּרַבִּים, וְסִפֵּר תּוֹרָה מוֹנַח לוֹ בְּחִיקוֹ, הִבִּיאָהוּ וּכְרָכוּהוּ בְּסִפֵּר תּוֹרָה, וְהִקִּיפוּהוּ בְּחִבְלֵי זְמוּרוֹת, וְהִצִּיתוּ בָּהֶן אֶת הָאוּר, וְהִבִּיאוּ סְפוּגִין שֶׁל צֶמֶר, וּשְׂרָאוּם בְּמֵים, וְהִנִּיחוּם עַל לְבוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִצָּא נִשְׁמָתוֹ מִהֶרָה. אָמְרָה לוֹ בְּתוֹ, אָבָא, אַרְבָּע בְּכָדָה? אָמַר לָהּ, אֵלְמָלָא אָנִי נִשְׂרָפְתִּי לְבָדִי, [הִיָּה] קִשָּׁה הַדְּבָר [לִי]. וְעַכְשָׁיו שֶׁאֲנִי נִשְׂרָפָה, וְסִפֵּר תּוֹרָה עִמִּי, מִי שֶׁיִּבְקֶשׁ עַלְבוּנָה שֶׁל תּוֹרָה, הוּא יִבְקֶשׁ עַלְבוּנִי. אָמְרוּ לוֹ תִלְמִידָיו, רַבִּי, מַה אַתָּה רוֹאֶה? אָמַר לָהֶן, גּוֹיְלִין נִשְׂרָפִין וְאוֹתִיּוֹתָיו פּוֹרְחוֹת. אַף אַתָּה פִּתַח פִּיךָ וְתִכְנַס בָּךְ הָאֵשׁ. אָמַר לָהֶם, מוֹטָב שִׁיטְלָנָה מִי שֶׁנִּתְנָה, וְאֵל יִחְבּוֹל הוּא בַעֲצָמוֹ, אָמַר לוֹ קְלִיסְטִנִּירוֹ, רַבִּי, אִם אָנִי מְרַבֵּה עָלֶיךָ בְּשִׁלְהֶבֶת, וְנוֹטֵל סְפוּגִין שֶׁל צֶמֶר מֵעַל לְבָדָה, אַתָּה מְבִיאָנִי לְעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לֵיהּ, הֵן. אִישְׁתַּמְבַּע לִי, אִישְׁתַּמְבַּע לוֹ. מִיָּד הִרְבָּה עָלָיו בְּשִׁלְהֶבֶת וְנוֹטֵל סְפוּגִין שֶׁל צֶמֶר מֵעַל לְבוֹ, וַיִּצְאָתָה נִשְׁמָתוֹ בְּמִהֶרָה. אַף הוּא קָפַץ וְנָפַל לְתוֹךְ הָאוּר. יִצְאָתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן וְקְלִיסְטִנִּירוֹ מְזוּמָנִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. בְּכָה רַבִּי וְאָמַר, יֵשׁ קוֹנָה עוֹלְמוֹ בְּשַׁעַר אַחַת, וַיֵּשׁ קוֹנָה עוֹלְמוֹ בְּכַמָּה שַׁנִּים:

4 תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו עמוד ב

אמר רב יהודה, אָמַר רַב, מֵאֵי דְכִתִּיב, (תהילים קלז) "עַל נִהְרוֹת בְּכָל, שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזַכְרָנוּ אֶת צִיּוֹן". מִלְּמַד שֶׁהִרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹד, חֶרֶבֶן בֵּית רֵאשׁוֹן, וְחֶרֶבֶן בֵּית שְׁנִי. חֶרֶבֶן בֵּית רֵאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר, "עַל נִהְרוֹת בְּכָל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ". חֶרֶבֶן בֵּית שְׁנִי, דְכִתִּיב, (שם) "זָכַר ה' לְבָנֵי אָדָם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם, הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הִסּוֹד בָּהּ". אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׂמוּאֵל, וְאֵי תִימָא רַבִּי אָמִי, וְאָמְרִי לָהּ בְּמִתְנִיתָא תְּנָא, מַעֲשֶׂה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וַיִּלְדוּת שֶׁנִּשְׁבּוּ לְקַלּוֹן, הִרְגִּישׁוּ בַעֲצָמָן לְמַה הֵם מְתַבְקָשִׁים, אָמְרוּ, אִם אָנוּ טוֹבְעִים בָּיָם, אָנוּ בָּאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא? דָּרַשׁ לָהֶם הַגְּדוֹל שְׁבָהֶם, (שם סח) "אָמַר ה' מִבֶּשֶׁן אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם". "מִבֶּשֶׁן אֲשִׁיב", מִבֵּין שְׁנֵי אֲרִיּוֹת אֲשִׁיב. "מִמְּצֻלוֹת יָם", אֵלּוּ שֶׁטוֹבְעִין בָּיָם. בֵּינָן שֶׁשְׂמַעוּ יְלָדוֹת כָּדָה, קָפְצוּ בָלָם וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. נִשְׂאוּ יְלָדִים קַל וְחֹמֶר בַּעֲצָמָם, וְאָמְרוּ, מַה הִלְלוּ שֶׁדָּרְכּוּ לְכָדָה - כָּדָה. אָנוּ, שֶׁאֵין דָּרְכָנוּ לְכָדָה - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אַף הֵם קָפְצוּ לְתוֹךְ הַיָּם. וְעָלִיָּהֶם הַכֶּתוּב אוֹמֵר, (שם מד) "כִּי עָלֶיךָ הִרְגַּנּוּ כָל הַיּוֹם, נִחַשְׁבָנוּ כְּצֹאן טְבָחָה".

5 תוספות מסכת גיטין דף נו עמוד ב ד"ה קפצו כולן ונפלו לתוך הים.

והא דאמר במס' ע"ז דף יח. - מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו **הכא יראים היו מיסורין** כדאמרינן - כתובות דף לג: - אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ועוד דע"כ היו מענין אותן ולא היו הורגים אותן:

6 תוספות מסכת עבודה זרה דף יח עמוד א ד"ה ואל יחבל עצמו

אומר רבינו תם דהיכא שיראים פן יעבירום עובדי כוכבים לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם אז הוא מצוה לחבל בעצמו כי ההיא דגיטין דף נז: - גבי ילדים שנשבו לקלון שהטילו עצמם לים - וע"ע תוס' גיטין דף נז: ד"ה קפצו:

7 חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף יח עמוד א

הא דאמרינן **בהגדה** דר' חנינא בן תרדיון מוטב יטלנה מי שנתנה ולא אחבול בעצמי. כתוב בגליוני התוספות אומר רבינו תם דהיכא שמתירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו, והכי איתא במדרש (ב"ר ל"ד י"ד) כתיב (בראשית ט' ה') אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו. יכול אפי' כשאל מלך ישראל, פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שמא יעבירוהו על דת, תלמוד לומר אך מיעט, דבכי האי גונא שרי, ומכאן לומדין לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת הדת, ע"כ מצאתי בגליוני התוספות, והם דברים שצריכין תלמוד ועיון גדול, אלא שכבר הורה זקן, ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה. (א"ה, ע"י דעת זקנים מבעלי התוספות בפסוק הנ"ל).

8 בראשית פרק ט'

ה וְאֵךְ אֶת דַּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיָּד כָּל חַיָּה אֲדַרְשׁוּ וּמִיָּד הָאָדָם מִיָּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נַפְשׁ הָאָדָם: ו' שֵׁפֶךְ דַּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ כִּי בַצֶּלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם:

9 מדרש רבה בראשית פרשה לד סימן יג

(בראשית ט, ד): אֵךְ לְהִבִּיא אֶת הַחֹנֶק עִצְמוֹ, יְכוּל כְּשֵׁאוֹל, תְּלַמֵּד לֹמֵר אֵךְ יְכוּל כְּחֻנְיָה מִיִּשְׁאֵל וְעִזְרִיָּה, תְּלַמֵּד לֹמֵר אֵךְ. (בראשית ט, ה): מִיָּד כָּל חַיָּה, זֶה הַמוֹסֵר אֶת חֲבֵרוֹ לְחַיָּה לְהַרְגוֹ. (בראשית ט, ה): מִיָּד אִישׁ אָחִיו, זֶה הַשׁוֹכֵר אֶת אַחֵרִים לְהַרְג אֶת חֲבֵרוֹ.

10 דעת זקנים מבעלי התוספות על בראשית פרק ט פסוק ה

ה- ואך את דמכם וגו' - אזהרה לחונק עצמו ואמרו בב"ר יכול אפי' כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אך פירוש יכול אפילו כמו אלו שמסרו עצמן לקדוש השם שלא יוכל לחבול בעצמו אם הוא ירא שלא יוכל בעצמו לעמוד בנסיון ת"ל אך כי בשעת השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג עצמו. וכן בשאול בן קיש שאמר לנערו שלוף חרבך ודקרני בה וכו' ת"ל אך שאם ירא אדם שמא יעשו לו יסורין קשים שלא יוכל לסבול ולעמוד בנסיון שיכול להרוג את עצמו. ומכאן מביאין ראיה אותן ששוחטין התינוק בשעת הגזירה. ויש שאוסרין ומפרשים כן יכול כחנניה וחבריו שכבר נמסרו למיתה ת"ל אך אבל אינו יכול להרוג את עצמו יכול כשאל שמסר עצמו למיתה ת"ל אך פ"י שאינו יכול לחבול בעצמו כלל ושאל שלא ברשות חכמים עשה מהר"ש בר אברהם המכונה אוכמן. ומעשה ברב אחד ששחט הרבה תינוקות בשעת השמד כי היה ירא שיעבירום על דת והיה רב אחד עמו והיה כועס עליו ביותר וקראו רוצח והוא לא היה חושש. ואמר אותו רב אם כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה וכן היה שתפסוהו עכו"ם והיו פושטין עורו ונותנין חול בין העור והבשר ואחר כך נתבטלה הגזרה ואם לא שחט אותן התינוקות היו ניצולין:

11 שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס ברלין סימן רעג

[*]. כל התשובה הובאה בספר סיני סי' תנא (ועל פיה הוגהה התשובה שלפנינו), בכת"י או"ז ומהר"ם סי' נד, בתפוז"מ ח"ב סי' נט (תשובות), ובקיצור בשו"ת בעלי התוספות סי' קא.

יהודי אחד שאל את מהר"ם שיחי' אם צריך כפרה על ששחט אשתו וד' בניו ביום הרג רב בקובלינש עיר הדמים כי כך בקשוהו, יע(י)ן ראו כי יצא הקצף מלפני ד' והתחילו האויבים להרוג בני אל חי הנהרגים על קדוש השם, וגם הוא רצה להרוג את עצמו במיתותם אלא שהצילו ה' על ידי גוים. וכתב לו לא ידענא שפיר מה אידון ביה כי ודאי ההורג עצמו על יחוד ה' רשאי לחבול בעצמו, ואמר [בראשית רבה לד, יג] יכול כשאל ת"ל [אך]. ואמר [גיטין נז, ב] מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון וכו' עד והפילו עצמם בים. וכן [שם] גם היא עלתה לגג ונפלה ומתה יצתה בת קול ואמרה אם הבנים שמחה, וכהנה רבות. אבל לשחוט אחרים צ"ע למצוא ראייה להתיר. ומשאלו אין ראייה לאיסור (מהרי"י) [אחרי] שצוה דוד להרוג (אותו וכן) [את] איש גר עמלקי שאמר [שמואל ב א, טז] אנכי מותתי משיח ד', [דדילמא מלך משיח] שאני. ועוד דבלאו הכי [היה] חייב מיתה דדואג האדומי היה, כדכתיב [שם] דמך על ראשך דמים בנוב עיר הכהנים.

מיהו דבר זה פשט התירא כי שמענו ומצאנו שהרבה גדולים שהיו שוחטים את בניהם ואת בנותיהם, וגם רבינו קלונימוס עשה כן בקינה המתחלת אמרתי שעו ממני".

ונ"ל להביא ראייה להתיר דכי היכי דאמר [ב"ר שם] יכול כשאל ת"ל [אך], הכי נמי נימא דההורג את חבירו על קידוש השם מותר, דבההוא קרא כתיב [בראשית ט, ה] ומיד האדם ומיד איש וגו', [ו] אך [ד] רישא דקרא קאי אכולי' קרא דבתר". והא דנענש דואג, י"ל כדפי'.

ומי שמטעינו כפרה הוא מוציא לעז על חסידים הראשונים, ואחרי שכונתו היה לטובה מרוב אהבת יוצרנו יתברך שמו פגע ונגע (במעמד) [במחמד] עיניו, גם הם חלו פניו על ככה, לא דמי לההוא דפרק החובל [ב"ק צב, א] [סימא עינו ושבר כדו] [סמא עיני ושבר כדי] דחייב, דהכי ודאי (מהכי) [מחלי] מאהבת הבורא ואין להחמיר עליו כלל.

[יצור ישראל ינקום נקמתינו ונקמת תורתו ונקמת דם עבדיו השפוך במהרה בימינו ויראו עינו וישמח לבינו] מאיר ברבי ברוך.

המתת חסד המשך

1. כתובות דף קדא.

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, גזרו רבנן תעניתא, ובעו רחמי. אמרי, פל מאן דאמר, "נח נפשיה דרבי" - ידקר בתרב. סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה, "עליונים מבקשים את רבי, ותתוניהם מבקשים את רבי, יהי רצון, שיקופו תתוניהם את העליונים". פיון דחזאי פמה זמני דעזיל לבית הכסא, וסלץ תפליון ומנח להו, וקמצטער, אמרה, "יהי רצון, שיקופו עליונים את התתוניהם". וְלֹא הָיוּ שְׂתָקִי רַבָּנָן מִלְמִיבְעֵי רַחֲמֵי. שְׂקֵלָה פּוֹזָא, שְׂדִינְיָ מְאִיגְרָא, אֲשֶׁתִּיקוּ מִרַחֲמֵי, וְנַח נְפִשְׁיָה דְרַבִּי. אָמְרוּ לִיה רַבָּנָן לְכֹר קַפְרָא, זִיל עֵינִין. אָזֵל, אֲשַׁפְּחִיה דְנַח נְפִשְׁיָה. קַרְעִיה לְלְבוּשִׁיה וְאֶהְדְּרִיה לְקִרְעִיה לְאַחֲרִיה. פְּתַח וְאָמַר, אַרְאֵלִים וּמְצוּקִים אֶחָזוּ בְּאֶרֶן הַקְּדֹשׁ, נִצְחוּ אַרְאֵלִים אֶת הַמְצוּקִים וְנִשְׁבְּהוּ אֶרֶן הַקְּדֹשׁ. אָמְרוּ לִיה, נַח נְפִשְׁיָה? אָמַר לְהוּ, אַתּוֹן קְאָמְרִיתוּ, וְאָנָּה לֹא קְאָמִינָא.

2. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף קד עמוד א

ידקר בחרב דאלו הוו ידעי בבירור דמית לא הוו בעו רחמי עליה דלחיי דאתחיית המתים לא הוו בעו למבעי רחמי ואהכי אמר דאפילו הוא מית ואינהו לא ידעי דלהוו בעו רחמי עליה בחזקת שהוא חי כי היכי דלחיי בתפלתם. אמתיה לא נדע למבעי רחמי עליה. מבקשים את רבי מלאכים מבקשים שילך עמהם

לההוא עלמא. ורבנן תחתונים מבקשים רחמי שיחיה עמהם רבי ויהיה עמהם בעה"ז. שיכופו שינצחו התחתונים לעליונים ויחיה רבי דהוה מצטער רבי טפי משום דאלו ואלו מעכבים עליו. שקלה אמתא דרבי. מאני כלים ושדא השליכן מן הגג לארץ כי היכי דלבעות רבנן ולשתוק ולא לבעו רחמי. שתקו ונצחו מלאכים. לאחוריה שלא ירגישו בו שמת משום דאכרוז כל מאן דאמר נח נפשיה וכו' אראלים ומצוקים מלאכים וצדיקים דכתיב מצוקי ארץ ונשבה כלומר מלאכים נשאו לארון הקודש והלכו להם. אצבעותי שעסקתי בכל כחי בתורה ובמצות ולא נהניתי בעולם הזה אפילו לפי טורח שיגעתי באצבע קטנה שלי. רש"י ז"ל במהדורא קמא.

3. נדרים דף מ.א

רב חלפו באיש לא איפא דקא אתי? אמר להו, לא כף הנה מעשה בתלמיד אָחָד מתלמידי רבי עקיבא שְׁחָלָה, ולא נִכְנְסוּ חֲכָמִים לְבַקְרוֹ, וְנִכְנְסוּ רַבֵּי עַקִיבָא לְבַקְרוֹ, וּבִשְׂבִיל שְׂכִיבָדוֹ וּרְיָבָצוֹ לְפָנָיו - חָיָה, אָמַר לֵיהּ, רַבִּי, הֲחַיִּיתָנִי. יָצָא רַבֵּי עַקִיבָא וְדָרַשׁ, כָּל מִי שֶׁאֵין מְבַקֵּר חוֹלִים, כָּאֵלוֹ שׁוֹפֵךְ דָּמִים. פִּי אָתָּא רַב דִּימִי, אָמַר, כָּל הַמְּבַקֵּר אֶת הַחוֹלָה, גֹּרֵם לוֹ שְׂיִחָהּ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלָה, גֹּרֵם לוֹ שְׂיִמוֹת. מֵאֵי גְרָמָא? אֵילִימָא, כָּל הַמְּבַקֵּר אֶת הַחוֹלָה - מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שְׂיִחָהּ, וְכָל שֶׁאֵין מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלָה - מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שְׂיִמוֹת? שְׂיִמוֹת' סְלָקָא דַעְתָּךְ?! אֵלָּא, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלָה - אֵין מְבַקֵּשׁ עָלָיו [רַחֲמִים], לֹא שְׂיִחָהּ וְלֹא שְׂיִמוֹת.

4. ר"ן מסכת נדרים דף מ עמוד א

אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות - נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרינן בפרק הנושא - כתובות קד- דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי, ומש"ה קאמר דהמבקר חולה מועילו בתפלתו אפי' לחיות מפני שהיא תפלה יותר מועלת ומי שאינו מבקר אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפי' היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפי' אותה זוטרתו אינו מהנהו.

5. בבא מציעא דף פד.א

הוה קא אזיל וקרע מאניה, וקא בכי ואמר: היכא את בר לקישא, היכא את בר לקישא, הוה קא צוח עד דשף דעתיה [מיניה]. בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה.

6. מסכתות קטנות מסכת שמחות פרק א

הלכה א: הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר, ... עד שעה שימות.

הלכה ג: אין מזיזין אותו, ואין מדיחין אותו, ואין מטילין אותו לא על גבי החול ולא על גבי המלח, עד שעה שימות.

הלכה ד: אין מעצמין את עיניו, הנוגע בו ומזיזו הרי הוא שופך דמים, רבי מאיר היה מושלו לנר שהוא מטפטף, כיון שנגע בו אדם מיד כיבהו, כך כל המעצם את עיני הגוסס, מעלין עליו כאילו הוא שומט את נשמתו.

7. ספר חסידים - סימן תשכג

אין גורמין לאדם שלא ימות מהרה, כגון שהיה אחד גוסס, והיה אחד קרוב לאותו בית חוטב עצים, ואין הנשמה יכולה לצאת, מסירים החוטב משם. ואין משימים מלח על לשונו כדי שלא ימות. ואם גוסס ואומר אינו יכול למות עד שישמוהו במקום אחר, אל יזיזהו משם:

8. שולחן ערוך יורה דעה סימן שלט

הגוסס, הרי הוא כחי לכל דבריו. אין קושרין לחייו, ואין סכין אותו, ואין מדיחין אותו, ואין פוקקין את נקביו, ואין שומטין הפך מפתחתיו, ואין נוֹתְנִין אותו על גבי חול, ולא על גבי תְּרָסִית ולא על גבי אֲדָמָה, ואין נוֹתְנִין על פְּרָסוֹ, לא קַעֲרָה, ולא מְגַרְפָּה, ולא צְלוּחִית שֶׁל מִים, ולא גְרָגִיר שֶׁל מֶלַח, ואין מְשַׁמְעִין

עָלְיוּ עֲצוּרֹת, וְאִין שׁוֹכְרִין חֲלִילִין וּמְקוֹנְנוֹת, וְאִין מְעַמְצִין עֵינָיו עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ. וְכָל הַמְעַמֵּץ עִם יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ, הָרִי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. וְאִין קוֹרְעִין, וְאִין חוֹלְצִין, וְלֹא מְסַפִּידִין עָלָיו, וְלֹא מְכַנְיִסִין עִמּוֹ אַרְוֹן לְבַיִת, עַד שְׂיָמוּת. וְאִין פּוֹתְחִין עָלָיו בְּצַדִּיק הַדִּין, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ}.

הַגָּה: וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים דָּאִין חוֹצְבִין לוֹ קָבֵר אִף עַל פִּי שְׂאִינֵנו עִמּוֹ בְּבֵית, עַד אַחַר שְׂיָמוּת (רִיב"ש סִימָן קי"ד). אֲסוּר לְחַצֵּב שׁוּם קָבֵר לְהִיּוֹת פְּתוּחַ עַד לְמַחֵר שֶׁלֹּא יִקְבְּרוּ בּוֹ הַמֵּת בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וַיֵּשׁ סִכְנָה בְּדָבָר (רַבְנּוֹ יְרוּחָם בְּשֵׁם הַר"י הַחֲסִיד ו"ל). וְכֵן אֲסוּר לְגַרֵם לְמַת שְׂיָמוּת מְהֵרָה, כְּגוֹן מִי שֶׁהוּא גּוֹסֵס זְמַן אַרְךָ וְלֹא יוּכַל לְהַפְרִד, אֲסוּר לְהַשְׁמִט הַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן מִתְחַתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֲוֹמְרִין שְׂיֵשׁ נּוֹצֵת מִקְצַת עוֹפוֹת שְׂגוֹרָמִים זֶה וְכֵן לֹא יִזְיָנוּ מִמְקוֹמוֹ. וְכֵן אֲסוּר לְשׁוּם מִפְּתָחוֹת ב"ה תַּחַת רֹאשׁוֹ, כְּדִי שֶׁיִּפְרֹד. אֲבָל אִם יֵשׁ שָׂם דָּבָר שְׂגוֹרָם עֲפּוֹב יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ, כְּגוֹן שְׂיֵשׁ סְמוּךְ לְאוֹתוֹ בֵּית קוֹל דּוֹפֵק, כְּגוֹן חוֹטֵב עֲצִים, אוֹ שְׂיֵשׁ מְלַח עַל לְשׁוֹנוֹ וְאֵלּוֹ מְעַכְבִּים יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ, מִתֵּר לְהַסִּירוֹ מִשָּׂם, דָּאִין בְּזֵה מַעֲשֵׂה פֶלֶל, אֲלֵא שְׂמַסִּיר הַמּוֹנֵעַ (הַפֶּל בְּהַגְהַת אֶלְפִּסִי פֶרֶק אֵלּוֹ מְגַלְחִין)}.

9. דרכי משה יורה דעה של"ט:א'

כתב בהג"ה אלפסי דף שפ"ד ע"ב פ' א"מ מהא דתנן המעמץ עם יציאת הנפש הרי הוא כשופך דמים נראה לאסור מה שנהגו קצת האנשים כשאחד גוסס ואין הנשמה יכולה לצאת ששומטין הכר מתחתיו כדי שימות במהרה שאומרים שיש במטה נוצות של עופות שגורמין לנפש שלא תצא והר"ר נתן איש אגריי ז"ל כתב להתיר אח"כ מצאתי כתוב בספר חסידים סיוע לדברינו שכתב אם היה איש גוסס ולא יכול למות עד שישמיהו במקום אחר אל יזיזוהו וכתב אם היה אחד גוסס והיה קרוב לאותו בית אחד חוטב עצים ואין הנשמה יכולה לצאת מסירים החוטב משם ואין דבריו סותרים זה לזה כי בודאי לעשות דבר שיגרום שלא ימות מהרה אסור כגון לחטוב עצים שם כדי שיתעכב הנשמה או משים מלח על לשונו שלא ימות מהרה ודאי אסור וכל כיוצא בו מותר להסירו אבל לעשות דבר שיגרום מיתתו מהרה ויצא נפשו אסור הלכך אסור לזוז הגוסס ממקומו דלהניחו במקום אחר גם אסור לשום מפתחות ב"ח תחת מראשותיו של גוסס שימות מהרה כי ג"ז ממחר יציאת הנפש אבל מותר להסיר דבר המאחר יציאת הנפש עכ"ל:

10. שולחן ערוך יורה דעה סימן שלה

סעיף ד- אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום, מפני שכל חולה, מקל עליו חלויו בפקר, ולא יחוש לבקש עליו רחמים. ולא בג' שעות אחרונות של יום, שאז מכביד עליו חלויו, ויתמצא מלבקש עליו רחמים}. וְכָל שֶׁבִקֵּר וְלֹא בִקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, לֹא קִיָּם הַמְצָוָה (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם הַרְמַב"ן}.

סעיף ה - כְּשֶׁמִּבְקֵשׁ עָלָיו רַחֲמִים, אִם מִבְקֵשׁ לְפָנָיו, יְכוּל לְבַקֵּשׁ בְּכָל לְשׁוֹן שֶׁיִּרְצֶה. וְאִם מִבְקֵשׁ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, לֹא יִבְקֵשׁ אֲלֵא בְּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ

סעיף ו- יְכַלֵּל אוֹתוֹ בְּתוֹךְ חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל, וְשִׂיאָמְרֵ: הַמְּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ בְּתוֹךְ חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. וּבְשֶׁבֶת אוֹמֵר: שֶׁבֶת הִיא מְלֻזְעָק, וְרַפּוּאָה קְרוּבָה לְבוֹא.

11. שו"ת אגרות משה חלק חו"מ ב' סימן עג

אם יש חולים שאין ליתן להם תרופות להארכת חייהם. הנה בדבר אם יש אנשים חולים כאלו שאין ליתן להם איזה מיני רפואות להאריך חייהם קצת יותר, הנה מפורש בכתובות ריש דף ק"ד בעובדא דפטירתו של רבי דבעו רבנן רחמי והועילה תפלתם שלא ימות אבל לא שיתרפא וכשראתה אמתיה דרבי שקמצטער טובא אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוו שתקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדיא מאיגרא לארעא אישתיקי מרחמי ונה נפשיה דרבי, ונקט זה הגמ' לאשמועינן שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם כשמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפואתו, והתפלות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות, כי אמתיה דרבי היתה

חכמה בדיני התורה והיו למדין ממנה רבנן לפעמים, ועיין בר"ן נדרים ריש דף מ' על הא דמפרש הגמ' הא דר' דימי דהוא אמר כל שאינו מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, כתב דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה וא"א לו שיחיה, כדאמרינן בפרק הנושא דכיון דחזאי אמתיה דרבי דקא מצטער אמרה יה"ר שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי, ומש"ה קאמר דהמבקר את החולה גורם לו שיחיה היינו שמועיל בתפלתו אפילו לחיות שזהו ברוב החולים וזהו שצריך המבקר להתפלל ברובא דרובא פעמים, ומי שאינו מבקר אצ"ל שאינו מועיל לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרת אינו מהנה, הרי דהר"ן מביא לדינא הא דהתפללה אמתיה דרבי לבסוף כשראתה צעריה דרבי טובא ותפלות דרבנן לא מתקבלות לרפאותו לגמרי ואף לא להקל יסוריו אלא שיחיה כמו שהוא ביסוריו, ומפרש גם בדר' דימי שלפעמים צריך המבקר להתפלל שימות כשרואין שא"א להחולה שיחיה ויש לו יסורין, ובאינשי כה"ג שהרופאים מכירין שא"א לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורין אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות עי"ז וכן לעשות איזה פעולה שיגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורין ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס.

12. שו"ת אגרות משה חלק חו"מ ב' סימן עד

ד. בענין תפילה על החולה שימות. וגם העיר כתר"ה שיש לבאר יותר הראיה מאמתיה דרבי בענין מניעה מתפילה וכעין שהר"ן הזכיר למה שהזכרנו מזה לענין מניעה מליתן רפואה, ובודאי ראיה גדולה היא מאמתיה דרבי כיון שהיתה תפלתה מקובלת ועדיף מגדולי תורה שלא ברור קבלת תפלתו, ולאנשי כר"ח בן דוסא וכדומה שתפלתו מקובלת יעשו כפסק הר"ן שאם אין תפלתו מקובלת ידוע להו שא"א לו שוב לחיות שאז צריכין אלו אינשי להתפלל כשיש להחולה יסורין למיתה כדכתב הר"ן שפעמים צריך להתפלל שימות כשהוא טוב להחולה והוא רק בכהאי גוונא שלא נתקבלו תפלות דרבנן שלאנשי דורותינו לא שייך זה אפילו לגדולי תורה אלא אולי ליחידים שלא ידוע לנו מהם. ואם ישנם יש להם לעשות כפסק הר"ן שהוא כרב דימי דפסק שיש לפעמים להתפלל שימות כעובדא דאמתיה דרבי. אבל הוא רק בתפלה ולא לקצר ימים במעשה שזה אסור אפילו כשהוא טובתו של הנרצח, וחייב מיתת סייף כרוצח משנאה וכעס לכוונת רציחה לרעה.

13. שו"ת חתם סופר חלק ג (אה"ע א) סימן סט ד"ה אך לענין

אך לענין אמירת בנו קדיש עליו ועל כל שאיבדו ע"ל מעולם יש לדון קצת טרם אענה אומר דבלי ספק שהוא עון פלילי א' מג' החמורות ע"ז ג"ע וש"ד וכל העוברים אפי' מתו ברשעתם מ"מ מיתה ממרקת וזה במיתתו רצח את עצמו וצא ולמד מר"ח בן תרדיון פ"ק דע"ז דאע"פ שהי' מצר מאוד ומיתתו טוב לו מחייו שהרי האספקלטור שקירב מיתתו בסילוקן של ספוגי צמר זכה לחיי הע"הב מ"מ הוא עצמו לא פתח פיו שיכנס בו האש ואמר מוטב שיטלנו מי שנותנה ואל ישלוט הוא בעצמו ובזה נזדייף ספר בשמים ראש סי' שמ"ה ומוכח דאפי' המיצר ביותר מ"מ רוצח הוא ומת ברשעו והנה לרמב"ם אין קורעי' עליו וכל רמב"ן בתורת האדם ומייתי לי' ב"י סי' שמ"ה דא"כ דן אותו כאינו עושה מעשה עמיו א"כ אמאי מברכי' ברכת אבלים ועומדים בשורה ע"כ פסק דרק לענין תכריכי' וקבורה אין מתעסקי' עמו אבל הקרובים קורעי'. ולא גילה לן הרמב"ן א"כ אם אינו נדון לענין זה כאינו עושה מעשה עמיו מ"ט אין מתעסקי' עמו לקבורה ותכריכי' וזה ימים כבירי' ראיתי בס' א' דבר הגון שכחתי איה הוא.

רבי שאול ברלין בן הרב צבי הירש לוי (ת"ק, 1740 – כ"ג בחשוון תקנ"ה, 16 בנובמבר 1794) היה רב קהילה בגרמניה ומשכיל בסתר. חיבר כמה כתבי פולמוס במאבק בין המשכילים לרבנים, והוציא

לאור את שו"ת "בשמים ראש", לדבריו קובץ שאלות ותשובות שכתב הרא"ש במאה ה-13 ולמעשה ככל הנראה זיוף שחיבר הוא עצמו. [התאבדות – כיצד זיוף כמעט שינה את ההלכה](#)

14. מסכתות קטנות מסכת שמחות פרק ב הלכה ד - ה

הלכה ד - ומעשה בבנו של גורגיוס שברח מבית הספר, והראה לו אביו באזנו, ונתיירא מאביו, והלך ואיבד עצמו בבור, ושאלו לרבי טרפון ואמר אין מונעין הימנו כל דבר.
הלכה ה - ושוב מעשה בתינוק אחד מבני ברק ששיבר צלוחית, והראה לו אביו באזנו, ונתיירא ממנו, והלך ואיבד עצמו בבור, ובאו ושאלו לרבי עקיבא, ואמר אין מונעין הימנו כל דבר. ומיכן אמרו חכמים אל יראה אדם לתינוק באזנו אלא מלקהו מיד, או שותק ולא אומר כלום. רבי שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.

15. רונאלד אופוס התאבד או נרצח?

ב-23 למרץ, 1994, הבחון הרפואי בדק את גופתו של רונאלד אופוס וסיכם שסיבת המוות הייתה פגיעת כדור מרובה צייד בראש. מר אופוס קפץ מגג בניין בן 10 קומות מתוך כוונה להתאבד. הוא השאיר מכתב ממנו ניתן היה ללמוד על רצונו להתאבד עקב דיכאון עמוק. בעת שחלף כל פני הקומה התשיעית בדרכו למטה, חייו הופרעו ע"י קליע מרובה צייד שחלפו דרך החלון והרגו אותו במקום.
לא היורה, ולא הנופל, היו מודעים לרשת ביטחון שהותקנה בדיוק מתחת לקומה השמינית לצורך ביטחונם של עובדי בניין שעבדו במקום, ולעובדה שרונאלד אופוס לא היה מצליח להוציא את תוכנית התאבדותו לפועל בדרך המקורית שתכנן.

"במקרים רגילים", המשיך ד"ר מילס בסיפורו, "אדם שבוחר להתאבד ובסופו של דבר מצליח, גם אם לא, מבחינה טכנית, בדרך המקורית בה בחר, עדיין יוגדר כמתאבד."

העובדה שמר אופוס נורה בדרכו אל מוות בטוח, למרות שקרוב לוודאי שלא היה נהרג בגלל רשת הביטחון, גרמה לחוקר הרפואי לסבור שלפניו מקרה רצח. הדירה בקומה התשיעית ממנה נורתה אותה הירייה, הייתה מאוכלסת ע"י זוג מבוגר. הם היו בעיצומו של וויכוח נוקב והבעל איים על אשתו ברובה הצייד. הגבר היה כל-כך נרגז, כאשר הוא משך בהדק הרובה, שהוא פספס את אשתו לחלוטין, וכדורי קליע רובה הצייד עשו את דרכם החוצה מבעד לחלון הדירה, ופגעו במר אופוס.
כאשר אחד מנסה להרוג את אובייקט א' אבל הורג את אובייקט ב' תוך כדי הניסיון, אותו אחד אשם ברציחתו של אובייקט ב'.

כאשר עומתו עם ההאשמה ברצח שני בני הזוג היו עיקשים בטענתם שלא ידעו שרובה הצייד היה טעון. הבעל הוסיף ואמר שזה לו מנהג ארוך ימים לאיים על איישתו ברובה הצייד הלא-טעון. לא הייתה לו כל כוונה להרוג את אשתו.

עקב כך מותו של מר אופוס נראה כתוצאה של תאונה, בהנחה שרובה הצייד נטען בטעות. המשך החקירה העלה עד שטען שראה את בנם של בני הזוג טוען את רובה הצייד כששה שבועות לפני התאונה הקטלנית. התברר שהאישה המבוגרת הפסיקה את התמיכה הכספית לבנה, והבן, שידע על נטייתו של אביו לאיים על אימו ברובה, טען את הרובה תוך ציפייה שאביו ירה באימו ויהרגה. כעת המקרה הינו שוב רצח – הפעם האשם הוא בנם של הזוג.

כעת מגיע ה"טוויסט" בעלילה – חקירה נוספת לתוך הנושא גילתה שבנם של בני הזוג הינו אחד – רונאלד אופוס. הוא נעשה כה מתוסכל ומדוכא מכישלון תוכניתו לגרום למותה של אימו עד שהחליט להתאבד בקפיצה מבניין בן 10 קומות, ב-23 למרץ, רק על מנת להיירות בדרכו למטה, בעת שחלף ליד הקומה התשיעית, ע"י רובה צייד.

הבן בעצם רצח את עצמו, כך שהחוקר הרפואי החליט לסגור את התיק כמקרה התאבדות בסופו של דבר...

הסיפור הוא אמיתי. זאת אומרת, ד"ר דון הארפר מילס באמת סיפר אותו. אבל, האירועים שעליהם מסופר בסיפור מומצאים. ד"ר דון הארפר מילס חיבר את הסיפור הזה כחלק מנאום שהוא נשא בכינוס מקצועי ומאז הוא מתגלגל.

המקור: בסעודת הענקת פרסי הרפואה המשפטית בשנת 1994, נשיא האגודה ד"ר דון הארפר מילס, הזדהים את הקהל בתסבוכת המשפטית במקרה של מוות מוזר.

16. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף כו עמוד ב

ואמר רבה: זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל - פטור, מאי טעמא? מנא תבירא תבר [כלי שבור שבר]. ואמר רבה: זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים או כסתות, בא אחר וסלקן או קדם וסלקן - פטור, מאי טעמא? בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גיריה.

זרק כלי מראש הגג, ובא אחר ושברו במקל פטור, מאי טעמא? מנא תבירא, תבר [מנה שבור הוא שבר], ואמר רבה: זרק כלי מראש הגג, והיו תחתיו כרים או כסתות בא אחר וסלקן, או אפילו אם קדם הזורק עצמו וסלקן, הרי הזורק פטור.

מאי טעמא פטור הזורק? בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גיריה [בשעת הזריקה היו חיצוי מופסקים ומנועים מלהזיק], כלומר: מחמת זריקתו הלוא אין סופו של הכלי לישיבר עד שינגטלו הכרים; ואף את המסלק אין לחייב, שהרי הוא לא זרק את הכלי, אלא גרמא בעלמא הוא.

ואמר רבה: זרק תינוק מראש הגג, ובא אחר וקבלו - בסוף פלוגתא דרבי יהודה בן בתירא, ורבנן. דתניא: הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות, ויש בהכאת כל אחד מהם כדי להמית, בין בבית אחת, בין שהכוהו בזה אחר זה: כולן חברותא מסכת בבא קמא דף כז עמוד א פטורין. רבי יהודה בן בתירא אומר: בזה אחר זה, האחרון חייב, מפני שקירב מיתתו; אבל חכמים סוברים, כיון דכתיב: "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת", הרי למדנו שאינו חייב עד שיכה "כל נפש", וכיון שמתחילה סייעו הראשונים בהריגתו, אין כאן "כל נפש" במכת האחרון ואף כאן, לדעת רבי יהודה בן בתירא חייב זה שקיבלו בסוף מפני שקירב את מיתתו, ולדעת חכמים הרי הוא פטור.

17. שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזיקין סימן שפו סעיף ד

הזורק פלים מראש הגג, ואין תחתיהם פרים וקסתות, ובעודם פאור פא אחד ושברם במקל, הזורק טיב והמשבר פטור, דחשבינן לה פשבור משעה שזרקו.

18. מלחמת ה' מסכת בבא קמא דף יא עמוד ב

וה"נ משמע סוגיא דרבה בזורק תינוק דהא תלמוד הזורק פטור לדברי הכל והשני בין בשור בין באדם חיובו מפני שקרב את מיתתו ואי בתר מעיקרא ראשון ליחייב לדברי כולם והשני יהא פטור ועוד אמר רבה לענין כופר פלוגתא דר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן ורבנן ואי אמרת דבתר מעיקרא אזלינן האי נמי כמת דמי והיאך משלם כופר אפי' לר' ישמעאל דאמר דמי מזיק הרי גברא קטילא לגמרי קטל ולא השור בסקילה ולא בעלים משלמין כופר ואף על פי שקרב מיתתו דכתיב והמית פרט לזה שכבר מת דהא לענין צרורות בתר מעיקרא אזלת לגמרי וכשבור חשוב ליה והלכך הזורק הרגו לזה והשני בין שור בין אדם יפטור לדברי הכל וא"ת אפי' אזלינן בתר מעיקרא לאו כמת חשבינן ליה א"כ בכלי השני למה פטור על כרחך מפני שאין לו דמים הואיל וסופו להשבר אף על פי שלא נשבר ומפני טעם זה אפי' תיזיל בתר בסוף נמי שני פטור שהרי אין לו דמים וכדאמר' דלרבנן דאמר' דמי ניזק פטור שאין לזה דמים אף על פי שהוא כחי דהא תלמוד לר' ישמעאל חייב וכיון שכן היכי שמעינן מדרבה דבתר מעיקרא אזלינן דלמא לעולם לאו כשבור חשבינן ליה דבתר בסוף אזלינן ואעפ"כ השני פטור שאין לכלי זה דמים אף על פי שעדיין לא נשבר כמו שכתבתי ואף על גב דאיכא למימר שלא פטרוהו לדברי האומר דמי ניזק אלא משום דבתר מעיקרא אזלינן לענין ממונא ומיהו קטלא שאני אין הדעת מודה בזה אלא כמו שכתבנו ואם דעת רבינו ז"ל כפי' הזה יפה פסק דבתר בסוף אזלינן ומש"ה פטור הזורק דאפי' גרמא ליכא שהרי לא שברו ולפיכך כתב דקא אזיל מיניה מיניה:

19. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף יז עמוד ב

גמ'. ענין בתר מעיקרא או בתר תבר מנא אזלינא. עיין בגמרא כאן ולקמן (דף כ"ו ב) בבעה"מ ובמלחמות ה' לסוף פרקין. רש"י לסוגיין ביאר דינו של רבה שמי שזרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל שהשני פטור וז"ל וחייב הזורק אלמא בתר מעיקרא אזלינן הואיל וסופו לישבר לכשינוח כמי ששברו הוא דמי עכ"ל, כלומר שרבה סובר בתר מעיקרא אזלינן והזורק חייב ולכן השני ששברו במקל פטור. ותמה בעה"מ בפ"י הרי"ף דפוס ווילנא (דף יא ב) על פסקי הרי"ף כי מצד אחד הביא את דינו של רבה שהשובר פטור ומשמע שפסק בתר מעיקרא אזלינן. ומאידך כתב הרי"ף את הדין של תרנגול שחטט בחבל שחייב נ"ש ומפרש והוא דקא אזיל מיניה מיניה, אלמא שפסק בתר תבר מנא אזלינן דאי פסק בתר מעיקרא אזלינן היה בעל התרנגול חייב נ"ש אפילו בדלא אזיל מיניה מיניה.

והשיב הרמב"ן במלחמות ה' שהרי"ף פסק בתר תבר מנא אזלינן ולכן מצריך דאזיל מיניה מיניה. ופסק כרבה כי גם רבה סובר בתר תבר מנא אזלינן, ולפיכך אין רבה מחייב את הראשון שזרק את הכלי מראש הגג - שלא כרש"י הנוקט שלדעת רבה הראשון חייב משום שבתר מעיקרא אזלינן. בניגוד לרש"י מפרש הרמב"ן שבין הראשון בין השני פטורים. הראשון פטור כי בתר תבר מנא אזלינן, ואף השני פטור לפי שאין לכלי שווי דמים בעת ששברו שכן סופו להשבר.

שתי קושיות הקשה הרמב"ן על רש"י ועל המפרשים כמותו: (א) אפילו אם אזלינן בתר תבר מנא מהראוי שהשני יהיה פטור מאחר שאין לכלי דמים כששברו, כי מי יתן אפילו פרוטה בעד כלי שוודאי עומד להשבר; (ב) בזורק תינוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסויף מבואר בסוגיין (דף כו ב) שהראשון פטור וחלוקים התנאים רק בנוגע לשני אם חייב או לא. ה"ה במי שזרק תינוק מראש הגג ובא שור וקבלו בקרניו חלוקים התנאים לענין חיוב כופר של בעל השור ואילו הראשון שזרקו לכ"ע פטור (דף כז א), ואם בתר מעיקרא אזלינן נחייב את הראשון והשני יפטר. וכן לענין הכופר הקשה הרמב"ן ז"ל ואי אמרת דבתר מעיקרא אזלינן האי נמי כמת דמי והיאך משלם כופר אפילו לר' ישמעאל דאמר דמי מזיק הרי גברא קטילא לגמרי קטל וכו' דכתיב והמית פרט לזה שכבר מת זהא לענין צרורות בתר מעיקרא אזלת לגמרי וכשבור חשוב ליה כו' עכ"ל.

ונראה שהמחלוקת של רש"י וסיעתו עם הרמב"ן הוא בזה: אליבא דהרמב"ן כל אחד מהמזיקים מתחייב בפני עצמו. ואם בתר מעיקרא אזלינן מתחייב הזורק משעת מעשה הזריקה בחיוב שלם. ובכן אם מת הזורק טרם נשבר הכלי מ"מ חייב לשלם נזק שלם כי משעת הזריקה נשתעבד עבור הנזק. וכן למ"ד בתר תבר מנא אזלינן השעה המחייבת לבדה היא שעת השבירה לבסוף. בהתאם לכך סובר הרמב"ן שאפילו למ"ד בתר תבר מנא אזלינן, השובר פטור כי בשעת השבירה אין הכלי שוה פרוטה.

מאידך רש"י וסיעתו סוברים כי שתי השעות - שעת הזריקה ושעת השבירה - מחייבות שהרי ע"י הזריקה והשבירה נשבר הכלי, אלא שבסוגיין נידון על איזה שעה קובעת את המזיק המחוייב אם בתר מעיקרא אזלינן או בתר תבר מנא אזלינן והיא נוגעת לשני המזיקים. אם בתר מעיקרא אזלינן מפקיע הראשון את חיוב השני והוא חייב אף בעד מעשה שבירת השני. מאידך אם בתר תבר מנא אזלינן, מפקיע השני את חיוב הראשון שזרק והשני חייב במקומו לא רק משום שבירת הכלי לבסוף אלא גם בעד הזריקה הראשונה של הזורק כי מעשה הראשון הצטרף לשני. ובכן הגם שבשעת שבירת הכלי לא היתה לכלי שוויות עכ"ז למ"ד בתר תבר מנא משלם השני שכן השני משלם אף משום מעשה הזריקה של הזורק ובשעת זריקת הכלי היו לו דמים. בכך מתיישבת הקושיא הראשונה של הרמב"ן על רש"י.

וכן נראה שלדעת רש"י למ"ד בתר מעיקרא אזלינן אם הזורק את הכלי ימות טרם נשבר הכלי הזורק פטור כי בלי הצטרפות של השבירה לבסוף לעצם המחייב הזורק פטור, כי מאחר שהזורק מת א"א לצרף אליו את השבירה ולחייבו.

לכאורה שיטת רש"י מתקבלת על הדעת שהרי בשעת הזריקה - למרות שהכלי איבד מיד את כל שוויו - עכ"ז הנזק לא ניכר בגופו של הכלי, וכבר הובא בשיעורים³ שהגר"ח זצ"ל קבע כי עיקר המחייב של נזק הוא השינוי הנראה בגופו של הכלי. ואילו כאן לא נעשה בעת הזריקה שום שינוי בגוף הכלי. וגרוע הוא מהיזק שאינו ניכר שהרי בהיזק שאינו ניכר חל שם איסור בחפצא שיכול להחשב לשינוי בחפצא, ברם בזרק כלי לא חל שום שינוי ואיסור בכלי עצמו אך בהיכי תמצי איבד הכלי את שוויותו משעת הזריקה, והריהו כמו המערב יין חבירו ביין נסך שפטור אליבא דחד מ"ד מפני שלא החיל שם איסור על היין ולא שינה את גופו. מאידך אליבא דהרמב"ן אנו מוכרחים לומר שמאחר שהכלי עומד להשבר הרי נחשב הוא משעת הזריקה כאילו כבר שבור וכאילו חל השינוי בחפצא של הכלי מיד, ולכן חייב הזורק משעת הזריקה שלא כרש"י ובעה"מ.

בנוגע לקושיא השניה של הרמב"ן נראה שרש"י ובעה"מ הבחינו בין חיוב מזיק לבין רציחה. בנוקין יתכן שבתר מעיקרא אזלינן והזורק מתחייב מחמת הזריקה ומפקיע את החיוב של זה ששבר את הכלי לבסוף כי משעת הזריקה סופו של הכלי להשבר וכשבור דמי. מאידך בנוגע לרציחה לכ"ע הראשון פטור כל זמן שהתינוק חי במציאות כי אף על פי שזרקו הרי התינוק כחי לכל דיני התורה - כגון ליבום לערכין וכו'. ומשו"ה ברציחה לכ"ע לא אזלינן בתר מעיקרא אלא בתר לבסוף. הרוצח הוא זה שהרג את התינוק במציאות לבסוף והוא מתחייב ברציחה ולא הזורק. ואין לדמות את רציחה לנזק. ושיטת הרמב"ן שהתינוק נחשב כמת משעת הזריקה תמוהה מאד, וצע"ג בה.

20. שמות פרשת יתרו פרק כ פסוק א

וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶת פְּלִי־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאַמֵּר: ס

21. רש"י שמות פרשת יתרו פרק כ פסוק א

לאמר - מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו:

22. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ד ד"ה לאמר. מלמד

לאמר. מלמד שהיו אומרים על הן הן ועל לאו לאו, דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר, על הן הן ועל לאו הן.

23. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ד

(ח) ההורג נפשות ולא היו עדים רואין אותו פאסת אלא ראהו האחד אחר האחד או שהרג בפני שני עדים בלא התראה או שהקחשו העדים בבדיקות ולא הקחשו בתקירות. כל אלו הרצחנים פונסין אותן לכפה ומאכילין אותן לקם צר ומים לחץ עד שיצרו מעיהן ואחר כך מאכילין אותן שעורים עד שתבקע פרסם מפכד החלי:

(ט) ואין עושין דבר זה לשאר מחייבי מיתת בית דין אבל אם נתחייב מיתה ממיתין אותו ואם אינו חייב מיתה פוטרין אותו. שאף על פי שיש עונות חמורין משפיכות דמים אין בהן השקמת ישובו של עולם כשפיכות דמים. אפלו עבודה זרה ואין צריך לומר עריות או חלול שבת אינן כשפיכות דמים. שאלו עונות הן מעברות שבין אדם למקום אבל שפיכות דמים מעברות שבין לבין חברו. וכל מי שיש בו בידו עון זה הרי הוא רשע גמור ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה ולא יצילוהו מן הדין שנגמר (משלי כ"ח:י"ז) אדם עשק בדם נפש וגו'. צא ולמד מאהאב עובד עבודה זרה שהרי נאמר בו (מלכים א כ"א:כ"ה) רק לא היה פאחאב. וכשנסדרו עונותיו וזכויותיו לפני אלהי הרוחות לא נמצא עון שחייבו פלגה ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנגמר (מלכים א כ"ב:כ"א) ונמצא הרוח ונעמד לפני ה' זה רוח נבות ונגמר לו (מלכים א כ"ב:כ"ב) תפמה וגם תוכל. והרי הוא הרשע לא הרג בידו אלא סבב. קל וחמר להורג בידו: